

Bydłowski, Aleksander

Mogiły w Nowosiółce w pow. Lipowieckim, gub. Kijowskiej

Światowit 5, 59-80

1904

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MOGIŁY W NOWOSIÓŁCE

W POW. LIPOWIECKIM, GUB. KIJOWSKIEJ

(Les sepultures à Nowosiółka, distr. Lipowiec, gouv. de Kiev)

PRZEZ

Aleksandra Bydłowskiego

(Z 84-ma rys. i tabl. IV i V).

We wsi Nowosiółce, powiecie Lipowieckim, przy trakcie, wiodącym z miasteczka Kniażej-Krynicy do m-ka Łukaszówki, jest wiele mogił większych i mniejszych. Część tych mogił leży na gruntach fermy Nowosieleckiej i oddawna już zwracała moją uwagę. To też we wrześniu r. 1901-go przystąpiłem do rozkopania niektórych.

O historii tej miejscowości nie mam do powiedzenia; wiadomo tylko, że cały ten szmat ziemi pomiędzy wymienionemi miasteczkami był porośnięty lasem dębowym, czego pozostały do dziś ślady. O parę wiorst na pld. płynie głębokimi jarami rozlany szeroko w stawy i moczary — Tykicz Uhorski.

Jaki był pierwotny kształt tych mogił — nie wiem; teraz zaś, przez ciągłą uprawę pól, straciły one swe cechy i wyglądają jak niezbyt wysokie, płaskie, okrągłe pagórki rozmaitej wielkości, niektóre tak niskie, że zaledwie można je zauważyć. Ciągłą się one pasem dość szerokim, rozrzucone nieprawidłowo.

Mogiła I.

Około 3 łokci wysoka. Grób czworokątny, wykopany w calcu gliniastym. Kości już rozłożone człowieka i konia, pomieszane z sobą bezładnie; przypuszczam, że była rozkopana, lecz nie całkowicie.

Są ślady ścian dębowych.

Szkielet leżał, zdaje się, głową na zachód,

nad głową miseczek gliniana wypalana, o ściankach stosunkowo grubych z ciemnej gliny z przymieszką tłuczonego kwarcu (w okolicy nigdzie go niema), robiona bez pomocy koła garncarskiego.

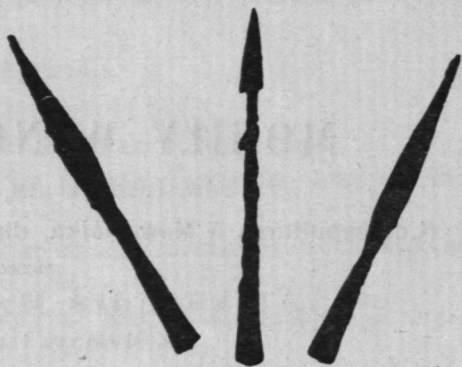
Na kilku żebrach, zachowanych w porządku, znalazłem szczątki pasa skórzanego, naszytego łuską brązową, złożoną z wązkich pasieczków;

obok 7 strzał brązowych bez tulejek i

8 z tulejkami; dalej

3 groty żel. do dzidy czy dużych beltów: dwa o klingach płaskich i 1 z zadziorami po bokach, na kształt harpuna (rys. 46);

przy kościach konia nożyk żelazny z trzonkiem kościanym, dobrze zachowanym.

Rys. 46. Grób I. 3 groty żelazne do lanc.

Mogiła II.

O kilkadziesiąt kroków od pierwszej w kierunku pld., takiegoż typu jak poprzednia, oraz jak IV-ta, ale już odkopywana niedługo i zrabowana.

Szkielet kobiety;

w nogach nienaruszony szkielet kilkoletniego dziecka i wielbłąda.

Przy głowie kobiety

zwierciadło okrągłe z blachy brązowej z krótką rączką i śladami złocenia, otoczone malutkimi, prawidłowo wywierconymi dziurkami.

Tamże miseczek z podstawką, lepiona w rękę, z jednym uszkiem; wokoło krawędzi, na zewnętrznej stronie, ma ornament z wyciśniętych w równych odstępach kółek. Gлина (rys. 113) ciemna wypalana, w przełamaniu gruboziarnista.

Obok kości 2 paciorki duże z ciemnej gliny, jeden okrągły, drugi stożkowaty, oraz paciorek mały szklany, rozbity, i 3 blaszki złote, jednostajnym wzorem wyciśnięte; na odwrotnej ich stronie znaczne fioletowe barwienie.

W kącie grobu leżały

2 nożyki żelazne ze śladami oprawy kościanej, złożone razem, więc rdzą spojone, jeden większy—drugi mniejszy, lecz zupełnie jednakowego kształtu.

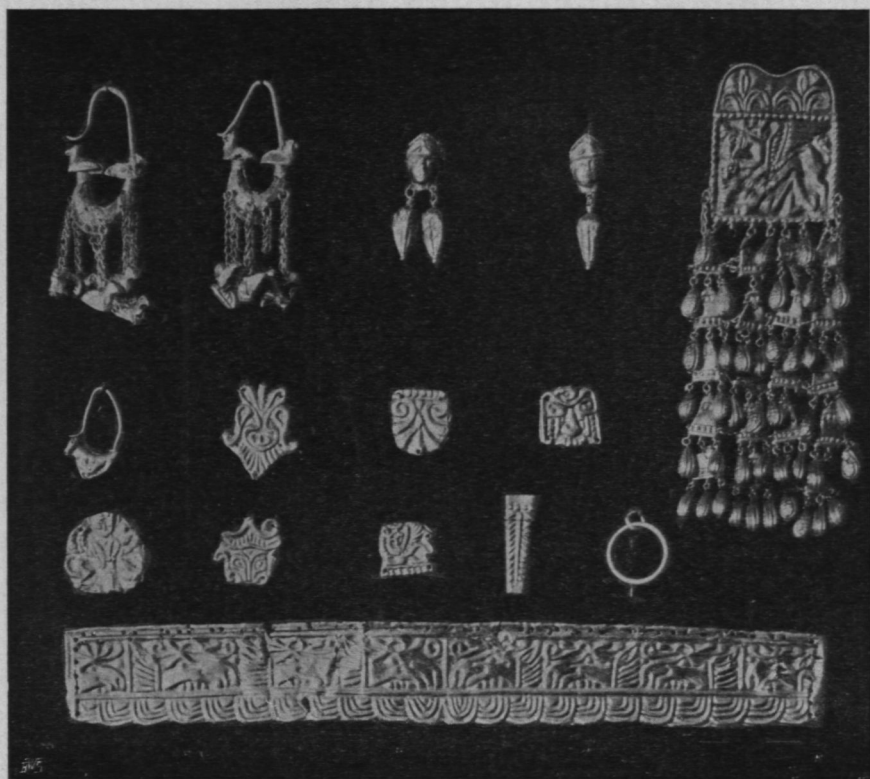
Mogiła III.

Nieopodal poprzedniej, takiegoż typu jak tamta i IV-ta. Była rozkopywana. Kości ludzkie i końskie pomieszane.

Miedzy kośćmi znalazłem 21 strzał bronzowych trójgraniastych; niektóre z nich były mocno wbite w kości.

Mogiła IV.

Jedna z większych, wysoka do 2 metrów, położona o paręset kroków od poprzedniej. Zacząłem ją rozkopywać przez sam środek w kierunku ze wsch. na zach. Gdy już przekopałem nasyp do poziomu gruntu, zauważyłem w ścianie pld. końce spróchniałych kłoców dębowych, ułożonych w kierunku z pln. na pld. Porzuciłem więc już przekop zro-

Rys. 47-61. Przedmioty złote z grobu IV-go w Nowosiółce.

47-48 — kolczyki, 49-50 — części naszyjnika ze szkieletu żeńskiego, 51 — nausznica, 52 — kolczyk, 53-58 — blaszki z wytłaczanym deseniem, 59 — zakończenie paska, 60 — kółko jedno z 9-ciu z naszyjnika męskiego, 61 — diadem, wyciskany z blachy złotej, waga 14 grm.

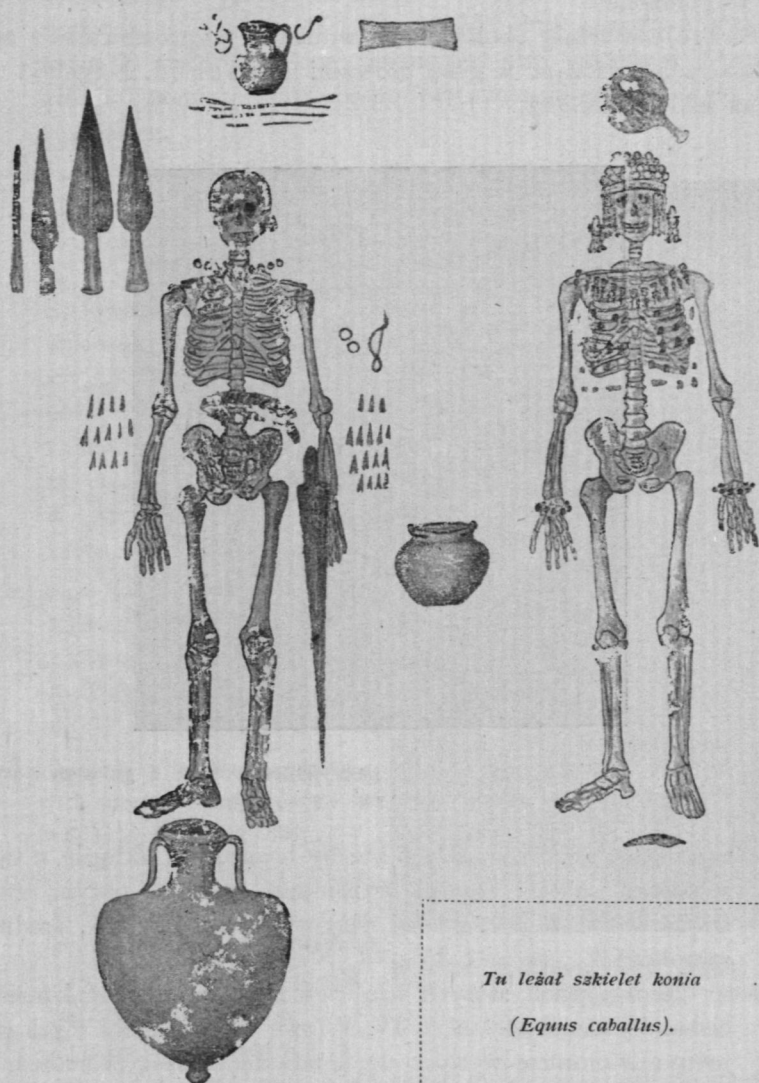
biony i zacząłem nowy w pld. stronie mogiły. Spróchniałych kłoców ukazywało się coraz więcej; postępując za nimi i kopiąc dalej w głąb, aż do 7 stóp (licząc od poziomu gruntu), natrafiłem na dwa szkielety tak

Rys. 62-70. Grób IV. Przedmioty złote, przedstawione w wielk. natur.

Rys. 62-67 — sześć blaszek złotych, po jednej z każdego rodzaju z liczby 56-ciu. Waga ich następująca: № 62—1,16 grm., № 63—0,6 grm., № 64—0,55 grm., № 65—0,75 grm., № 66—0,38 grm., № 67—0,45 grm. Rys. 68—kółko wagi 3,35 grm. Rys. 69—koleczyk męski, waga 2,1 grm. Rys. 70—zakończenie paska, waga 1,1 grm.

spopielale, że przy dotknięciu rozsypały się w proch. Leżały one już w warstwie gliny żółtej w grobie czworokątnym, 12 stóp długim, 9 szerokim i 7 głębokim o ścianach, wyłożonych balami dębowymi. Po kątach grobu były wkopane potężne 4 słupy, na nich oparte wiązanie z takichże bali, podtrzymujących pułap dębowy. Wszystko drzewo zupełnie spróchn-

Układ szkieletów i przedmiotów, znalezionych w grobie IV-m.
(Szkic odręczny, sporządzony na miejscu przez autora.)

niało, to też grób, prawdopodobnie jeszcze przed wiekami, z powodu zawalenia się powały, był zupełnie zasypany ziemią i próchnem. Dno grobu w glinie, twarde i bardzo równe, jak gdyby ubite i ręką po zlaniu wodą wygładzone.

Szkielety leżały obok siebie równolegle, wyprostowane, z rękami przy biodrach, twarzami w górę, głowami na zachód. Najprzód natrafiłem na szkielet kobiety.

Rys. 71 i 72. Grób IV. Ogniwka z naszyjnika złotego z główek dętych.
(Wielkość naturalna). № 71 waga 3 grm., № 72—2,27 grm.

W głowach leżało z zwierciadło z blachy brązowej, okrągłe, z rączką, wszystko z jednej sztuki wyrobione, pokryte patyną zieloną. Średnica zwierciadła 20 cm, długość rączki $12\frac{1}{2}$ cm, średnia jej szerokość $3\frac{1}{2}$ cm (p. t. IV).

Na cząszce 26 okrągłych złotych blaszek z bardzo niekształtnymi wyciskami jakichś postaci (t. IV, V i rys. 62), wszystkie jak gdyby jednym stemplem wytłoczone; każda ma u brzegów małe dziurki, które służyły do ich naszywania, prawdopodobnie na czapeczce.

Niżej na czole diadem, wyciskany ozdobnie z blachy złotej, również z otworkami z trzech stron do naszywania (t. V i rys. 61).

Przy skroniach 2 nausznicę, dość ładnej roboty, również złote, z wiśniami dętymi (t. V i rys. 51 i 64); na odwrotnej stronie przykutowane duże klamerki.

W miejscach konch usznych duże kolczyki złote, dęte, przy nich na łańcuszkach wisiorki w kształcie ptaszków; o ile same kolczyki są roboty pięknej, z ornamentami nalutowanymi z cieniutkiego drutu, o tyle wiszące na łańcuszkach ptaszki są roboty barbarzyńskiej (t. V i rys. 47 i 48 oraz 73). Przy każdym kolczyku było po 10 wisiorków, lecz obecnie jest przy jednym 6, a przy drugim 5, i pomimo dokładnego przeszukania grobu więcej ich nie znalazłem.

Na piersiach na szyjnik z 13-tu główek złotych, dętych, klasycznych, z wisiorkami (t. V i 49 i 50 i 71 i 72); 8 główek miało po jednym wisiorku, a 5 po dwa. Naszyjnik, bardzo ładnej roboty, nie był spojony, lecz każda główka była naszyta osobno przez dziurki w tym celu z boku przekłóte.

Oprócz tego na szkielecie były 34 blaszki złote, również z otworkami do naszywania (t. V rys. 53—58, oraz 63 do 67), i

2 zakończenia złote do paska, lub czegoś innego w tym rodzaju (rys. 59 i 70).

Na rękach szczątki bransolet z wzorzystych paciorków etruskich, większych i mniejszych, białych, błękitnych i ciemnych, a jeden paciorek duży z ciemnej gliny wypalanej. Nie wszystkie paciorki dały się wziąć. Większość ich musiałem posklejać, a wiele zupełnie się rozsypało w drobny kolorowy piasek (rys. 75).

Rys. 73. Kolczyk duży (Wielkość naturalna).
Waga 36,7 grm.

W nogach mały zakrzywiony nożyk żelazny ze szczątkami rękojeści kościanej (p. tab. IV).

Po prawej stronie kobiety leżał szkielet mężczyzny dość dużego wzrostu o grubych kościach; z lewej strony czaszki miał on

nieduży kolczyk złoty, wyobrażający tułów konia (rys. 52 i 69), a na szyi 9 luźnych kółek ze złotego drutu, każde z nich przeciągnięte przez także kółko małeńkie (t.V oraz rys. 60 i 68).

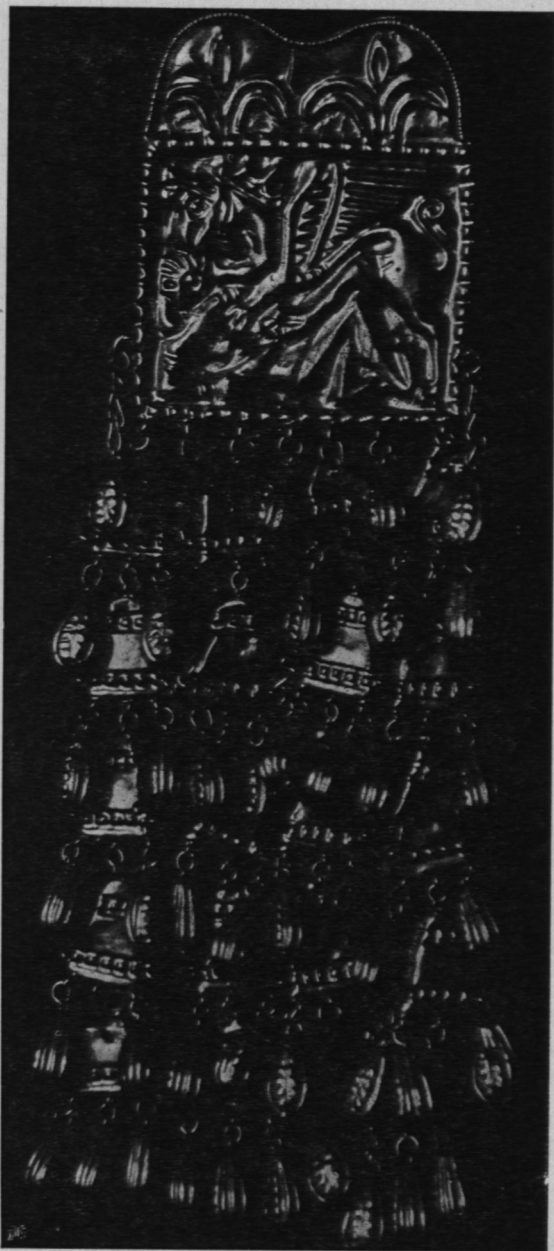
Na biodrach szczątki pasa z łusek żelaznych, skowanych nitami bronzowymi.

Między szkieletami kociołek miedziany z kabłąkiem z drutu żelaznego (rys. 89); kociołek był pokryty patyną, a kabłąk zupełnie zardzewiał i pokruszył się.

Przy lewym boku mężczyzny 75 trójkątnych grocików bronz. do strzał, bez tulejek, niektóre równo ścięte u dołu, inne z dźlugimi zadziórami, jak również z otworkami z boku, wszystkie były pokryte patyną (rys. 86—88).

Tamże szczypczyki (rys. 82) i

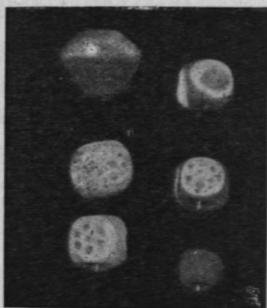
dwa pierścionki, czy kółka (rys. 83).

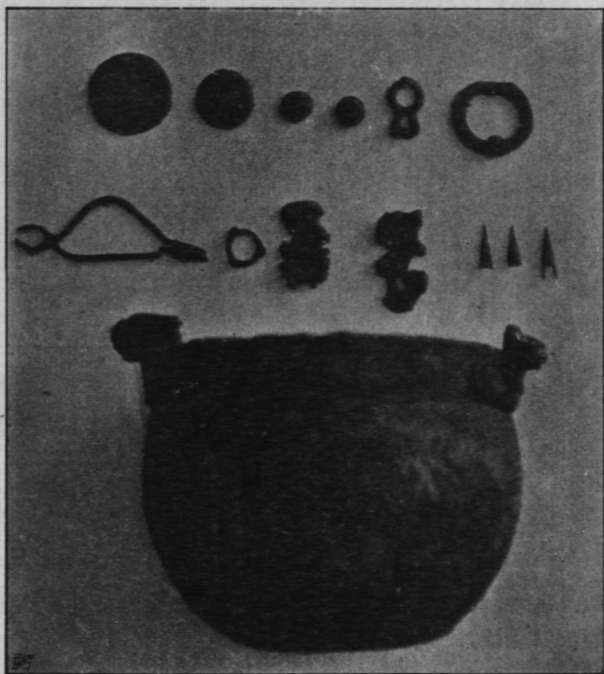
Rys. 74. Grób IV. Nausznica złota (wielkość naturalna). Waga 36,7 grm.

U boku miecz żelazny obosieczny bez jelca; śladów strudżyny niema, lecz o 10 cm od rękojeści po środku brzeszczotu jest niewielka dziura (szczerba), jakby do ścieku krwi (rys. 95). Pochwa i rękojeść zapewne były drewniane, co zwłaszcza daje się zauważyć na brzeszczocie, przy którym są ślady drzewa i skóry. Długość miecza z rękojeścią $76\frac{1}{2}$ cm, szerokość przy rękojeści 7 cm, pośrodku $4\frac{1}{2}$ cm, dalej coraz węższej, aż do zupełnie śpiczastego zakończenia.

Po prawej stronie szkieletu znów 68 strzał, jak poprzednio, i

Rys. 75. Grób IV. Pacioreki z bransolet.

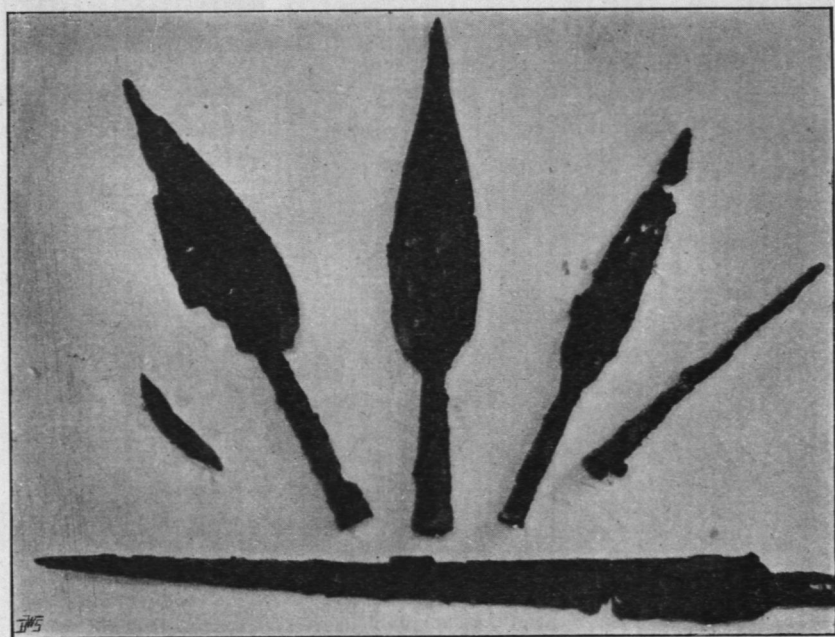

Rys. 76-89. Grób IV. Krążki, kółka, szczypczyki, groty do strzał i kociołek miedziany.

4 groty od oszczepów. Pierwszy z nich ciężki, szeroki, z dużym otworem w tulejce, mającej brązową skówkę na końcu. Długość jego z tulejką $50\frac{1}{2}$ cm, długość ostrza 35 cm, największa szerokość

9 cm (rys. 92). Drugi nieco lżejszy, lecz szerszy, skrzydlaty, o otworze w tulejce nieco mniejszym; długość z tulejką $48\frac{1}{2}$ cm, długość ostrza 31 cm, największa szerokość 11 cm (rys. 91). Trzeci grot jeszcze mniejszy; długość z tulejką 43 cm, ostrza $28\frac{1}{2}$ cm, największa szerokość 6 cm (rys. 93). Czwarty (nadłamany); okrągły, równy, długość $21\frac{1}{2}$ cm (rys. 94).

Powyżej leżała ośelka prostokątna, dobrze odrobiona, ze śladami używania, długa $21\frac{1}{2}$ cm, szeroka $6\frac{1}{2}$ cm, gruba 3 cm (p. tabl. IV).

Rys. 90-95. Grób IV. Przedmioty żelazne ($\frac{1}{2}$ wielkości naturalnej).

Nożyk, cztery groty od oszczepów i miecz żelazny obosieczny

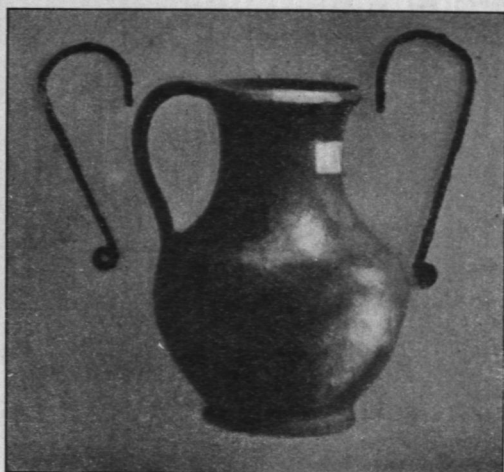
Nad głową kubek gliniany czarny wypalany, wyrobiony na kole garncarskim dokładnie i kształtnie; wysokość $23\frac{1}{2}$ cm, średnica szyi $12\frac{1}{2}$ cm, średnica największa $18\frac{1}{2}$ cm, średnica dna 11 cm (rys. 96 i tabl. IV).

Obok niego 3 haki z drutu żelaznego (rys. 97 i 98) i

4 druty żelazne równe, z których 3 spojone przez rdzę i wypadkowo wygięte, na jednym zaś krótki a szeroki trójgraniasty grocik brązowy; długość drutów około 35 cm (p. tabl. IV).

W nogach szkieletów, obok kupki popiołu, leżała, przewrócona na boku,

wspaniała amfora rozbita w kawałki (widocznie wskutek zapadnięcia się sufitu), pojemności około 3 wiader, pięknie wyrobiona z żółtawej gliny i wypalana, o małej podstawie i cienkich skorupach, bombiasta, a po obu stronach stosunkowo wąskiej szyi mająca dwoje uch (rys. 99). Skorupy znalazły się wszystkie, i udało mi się szczęśliwie je posklejać. Wysokość jej 71 cm, średnica szyi 21 cm, średnica najwyższa szerokości 48 cm, średn. podstawy $3\frac{1}{2}$ cm.

Rys. 96. Kubek z gliny czarnej. Rys. 97 i 98. Haki z drutu żelaznego.

Na lewo od amfory, nieco niżej, leżał szkielet konia, obok tego wędzidła żelazne, 3 rurki żelazne i

ozdoby rzędu, lane z białego metalu, który w znacznym stopniu uległ oksydacyi, niewiele pokrył się rdzą zieloną.

Waga przedmiotów złotych z tego grobu w gramach.

Bluszki złote wyciskane. № 1 (rys. 62), sztuka waży 1,16 g, wszystkie 26 sztuk — 30 g; № 2 (rys. 63), waży 0,6 g, 4 sztuki — 2,7 g; № 3 (rys. 64) waży 0,55 g, 4 sztuki — 2,05 g; № 4 (rys. 65) waży 0,75 g, 7 sztuk—5,5 g; № 5 (rys. 66) waży 0,38 g, 11 sztuk—5,75 g; № 6 (rys. 67) waży 0,45 g, 7 sztuk — 3,4 g.

Dyadem (blacha na czole) waży 14 g (podobizny fotograficznej w natur. wielk. nie podaję, gdyż nie mieści się na kliszy 13×18) (p. rys. 61).

Kolczyk duży z wisiorkami.

№ 7 (rys. 47 i 73) waży 16,6 g, drugi takież waży 13,7 g.

Nausznica złota. № 8 (rys. 74 i 51) w. 36,7 g, druga takąż 32,5 g.

Główki z naszyjnika złote. № 9 (rys. 71) w. 3 g, 5 szt.—14,8 g; № 10 (rys. 72) w. 2,27 g, 8 szt.—17,1 g.

Zakończenie złotego paska. № 11 (rys. 70) waży 1,1 g, drugi takież—1 g.

Kolczyk złoty mały. № 12 (rys. 69) waży 2,1 g.

Kółko złote. № 13 (rys. 60 i 68) w. 3,35 g, wszystkie 9 szt.—28,3 g

Przy wsi Nowosiółce, nad wielkim jarem, którym płynie rzeka Tykicz, jest grupa mogił rozmaitej wielkości.

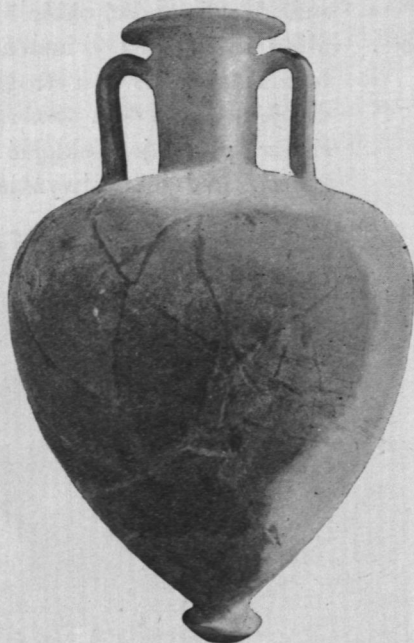
Mogiła V.

Nasyp niewielki, płaski. Grób podobny z urządzenia do poprzednich. Znalazłem kości ludzkie (mężczyzny), położone głową na zachód, twarzą do góry.

W nogach stał kubek z żółtej gliny z jednym uchem dość ładnej roboty, z krawędzią obwiedzioną wewnątrz pasem czarnym; także dwa pasy otaczają kubek na zewnątrz w największej jego wypukłości. Wysokość kubka 17 cm, średnica szyi 9½ cm, średnica najw. wypukłości 13½ cm, średnica dna 7½ cm.

Obok szkieletu leżała

całkowita zbroja z łusek żelaznych i łuski skute nitami jedna do drugiej. Są mniejsze i większe, krótkie i długie, stosownie do potrzeby. Zbroje rdza zjadła kompletnie i, pomimo największych starań, nie dało się z niej zabrać, oprócz trochy łusek i kilku kawałków, dających wyobrażenie, w jaki sposób łuski były ułożone i spojone z sobą.

Rys. 99. Grób IV. Amfora z gliny żółtawej. Wysokość 71 cm.

Z drugiej strony szkieletu znalazłem

2 groty żelazne z tulejkami, dość długie: jeden o kłindze płaskiej, długi $38\frac{1}{2}$ cm, szeroki 3 cm, drugi wykuty z pręta kwadratowego, długi 49 cm.

W nogach amfora bardzo ładna z czerwonej gliny, z dwoma uszkami przy szyi (rys. 100); kształt stożkowaty ze skośnie ściętym dnem; długość 78 cm, długość szyi $26\frac{1}{2}$ cm, średn. szyi $9\frac{3}{4}$ cm, średn. podstawy stożka 32 cm, średn. zakończenia $5\frac{1}{2}$ cm.

W nogach i w głowach po jednym szkielecie końskim w trzylach i rzędach, 4 wędzidła (jak terazniejsze), z nich jedno mają wąsy brązowe. 3 rurki żelazne. Z rzędów kawałki skóry i dużo ozdób ze zzieleniałego i z zoksydowanego metalu.

Czaszkę z tego grobu posyłam w całości dobytą.

Mogiła VI.

Bardzo niska. Na głębokości stóp 7 (licząc z nasypem) ukazał się grób ciałopalny, wyłożony cegłą czy wypalanymi bryłami gliny; ściany okopane, po bokach otwory dla ujścia płomieni i dymu.

Kości przepalonych zaledwie kilka, a w nich 2 strzały trójgraniaste brązowe. Dużo węgla i popiołu.

Znalazłem popielnicę (rys. 103) lepioną w ręku z czerwonej gliny w przełamaniu gruboziarnistą z domieszką miki, o dwóch niezgrabnych uszkach, w wygięciu krótkiej szyi ozdobioną ornamentem z kresek, wygniatanych paznokciem. Wysokość jej $33\frac{1}{2}$ cm, średnica szyi 14 cm, średnica dna 10 cm. Była zgnieciona i zawierała popiół, węgle i przepalone kości.

Obok leżał nóż z trzonkiem kościanym, długości całkowitej 22 cm (rys. 102).

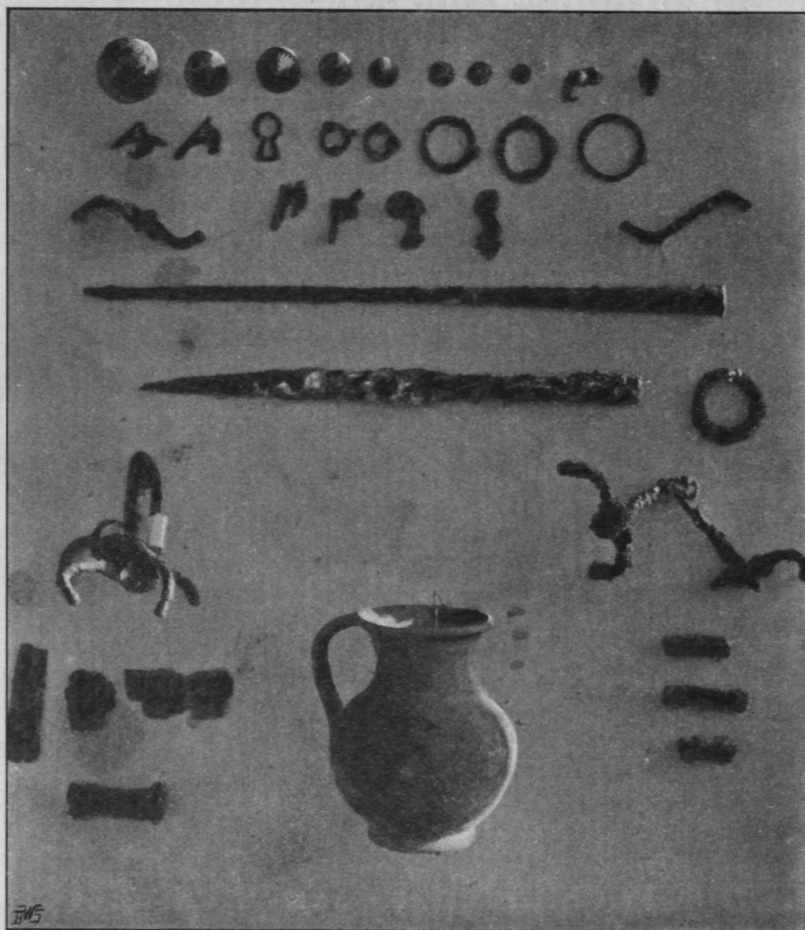

Rys. 100.

Grób IV. Amfora z gliny czerwonej. Wysokość 78 cm.

Mogiła VII.

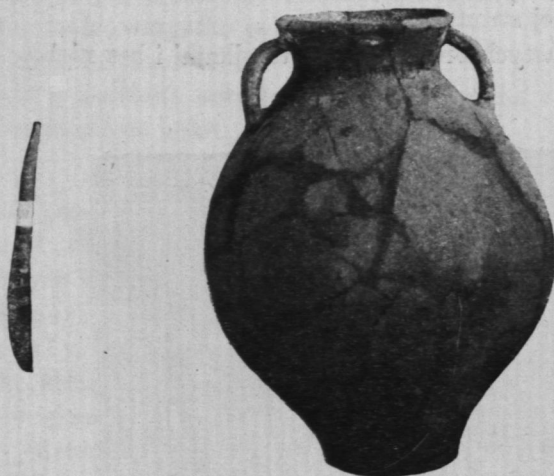
Tamże. Nasyp większy znacznie aniżeli mogiły V-ej. Położona na drodze, którą od niepamiętnych czasów jeżdżą, była w głębi tak twardo ubita, że do wnętrza komory grobowej trzeba się było dostawać, wyra-

Rys. 101. Przedmioty z grobu V-go.

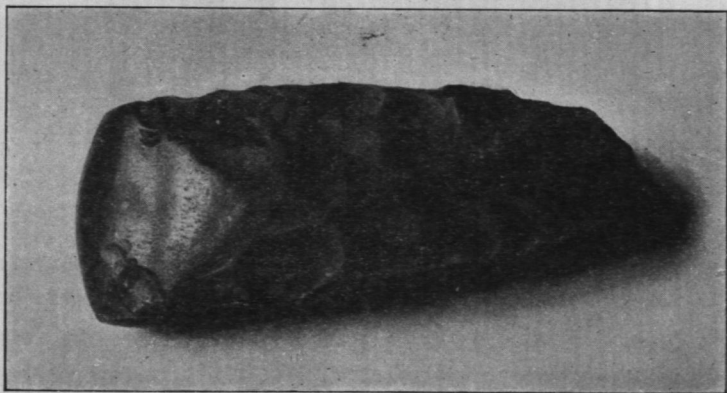
bując bryły zbitej ziemi toporami. Przy rozkopywaniu zauważyłem, że chociaż szkielet niby jest jeden i czaszka jedna, to przecież kości zawiele na jeden szkielet. Znalazłem także w grobie szkielet lisa, oraz otwory w bocznej ścianie komory, któremi widać do grobu wchodził. Okazało

się, że szkieletów było dwa, męski i żeński, ale lis je porozwłóczył; szkielet męski lepiej ocalał, ale głowy braknie, z żeńskiego zaś została czasz-

Rys. 102 i 103. Grób VI. Nóż żelazny i popielnica z gliny czerwonej.
Wysokość 33,5 cm.

ka mocno zniszczona, którą załączam przy niniejszym opisie. Prócz kości lisa, tu, jak i w innych grobach, spotykałem obfitość kości chomików

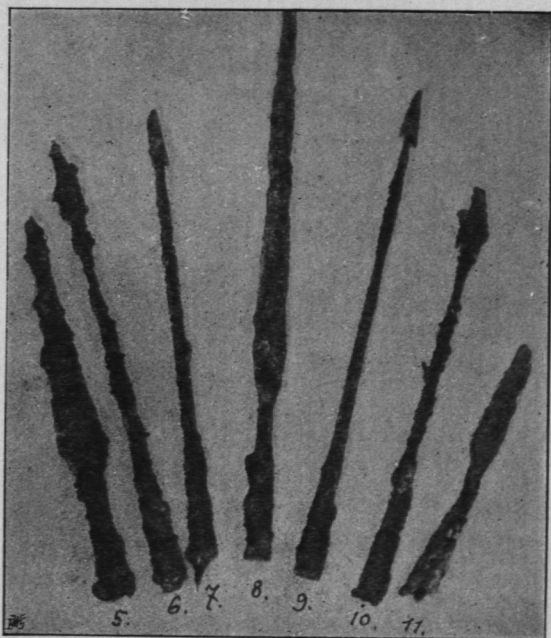
Rys. 104. Grób X. Siekierka krzemienna.

(*Cricetus vulgaris*) i ślady nor, wygrzebanych przez te zwierzątka. Typ grobu jak w pierwszych pięciu mogiłach.

Na nogach jednego szkieletu para nagolenników z blachy brązowej, bardzo zniszczonych, na których znać dawne łątki; po brzegach oszycie ze skóry. Nagolenniki tej formy, jakiej używali gladyatorowie rzymscy; długość 47 cm.

Obok szkieletu z jednej strony

105 strzał trójkątnych brązowych z tulejkami i bez nich,

Rys. 105-111. Groby IX, XIV i XV. Groty żelazne od dzid: № 5, 6 i 10 z mogiły XV-ej, № 7, 8 i 9 z grobu IX-go, № 11 z grobu XIV.

z drugiej—kilka paciorków etruskich (?) i bardzo ciężka, z otworem na wyłot i szczątkami drzewa, gałka (ołowiana?) od laski czy buławy.

W nogach szkielet konia, wędzidła i brązowe ozdoby rzędu, oraz amfora z gliny ceglastej koloru, podobna do znalezionej w mogile V, lecz mniejsza; długość jej 61 cm, średnica szyi 10 cm; na szyi pomiędzy uchami wyciśnięty napis $\frac{K A \Delta}{\wedge //}$ (trzecia litera pod kreśką niedokładnie odcisnięta); wewnątrz na ściankach amfory warstwa brunatnego osadu, jaki się tworzy od wina lub miodu.

Mogiła VIII.

Jak poprzednia, lecz mała i płytka.

Kości ludzkie,

11 strzał trójkątnych brązowych i także

ozdoba mała; wszystko pokryte patyną.

Dwie rurki żelazne i

32 strzały kościane kwadratowe z zadziorami, z nich niektóre mają otworki na boku.

Mogiła IX.

Jak poprzednia.

Jeden szkielet ludzki. Przy nim:

30 drobnych białych paciorków i jeden duży gliniany.

Szczątki pasa z łusek brązowych;

43 strzały trójkątne brązowe.

3 groty żelazne: jeden o kłindze płaskiej, długości z tulejką 50 cm, największej szerokości $3\frac{1}{2}$ cm (rys. 108); dwa pozostałe z zadziorami jednakowo z prętów kwadratowych wykute, długość z tulejką 44 cm (rys. 107 i 109).

Nożyk żelazny z trzonkiem kościanym dobrze zachowanym (podobny jak na rys. 102); długość całkowita 17 cm.

Płyta z piaskowca, używanego na osetki, z obu stron wygładzona, pęknięta na dwoje; długość 33 cm, szerokość 29 cm, grubość 2 cm.

Mogiła X.

Typ odmienny od poprzedzających. Bardzo niska. Na głębokości 3 stóp natrafiłem na

szkielet, leżący w pozycji skurczonej na lewym boku, głową na zachód. Kości koloru czerwonego, jakby pomalowane;

koło nich kilka grudek farby czerwonej; przy boku

siekierka z czarnego krzemienia o starannie wygładzonym ostrzu, długa $10\frac{1}{2}$ cm, średnia grubość 2 cm, szerokość ostrza 4 cm (rys. 104).

Mogiła XI.

Dołu wykopanego nie było. Szkielet leżał na powierzchni gruntu, nad nim była usypana mogiła. Głowa na pld.; w dolnej szczęce nie było jeszcze dwóch ostatnich zębów. Ręce na krzyż na piersi złożone.

W nogach dzbanek z czarnej gliny z dziobkiem i uszkiem, dość kształtny, z otworem w dnie, jak gdyby umyślnie zrobionym i gładko opiłowanym; wysokość 17 cm, długość szyi 6 cm, średnica jej 9 cm, średnica otworu w dnie 4 cm (rys. 116).

Obok nieduża, kształtna z czerwonej gliny miseczka; wysokość 7 cm, średnica w górze $12\frac{1}{2}$ cm, średn. w dole 5 cm i małe zwierciadło okrągłe, średn. $7\frac{1}{2}$ cm, z białego metalu bez rączki.

Mogiła XII.

Typ mogiły jak I—IV. Kości ludzkie; w głowach lustro duże z blachy bronzowej (rys. 112), pokryte patyną; średnica 22 cm, długość rączki 15 cm.

Obok miseczka czarna z uszkiem, lepiona niezgrabnie w ręku; wysokość 5 cm, średnica 11 cm (rys. 119).

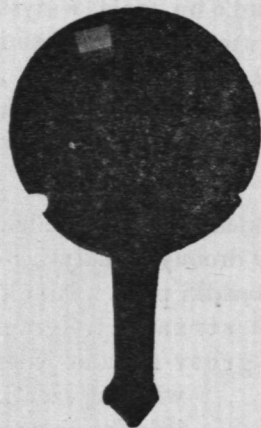
Mogiła XIII.

Kości ludzkie głową na zachód, twarzą do góry. Grób typu I—IV.

W głowach malutka miseczka z gliny popielatej z domieszką tłuczonego granitu, robiona na kole garncarskim (rys. 118).

Mogiłka niska, szczupła.

Wysokość miseczki $3\frac{1}{2}$ cm, średnica w górze $8\frac{1}{2}$ cm, w dole 4 cm.

Rys. 112.
Grób XII. Lustro bronzowe, średn. 22 cm.

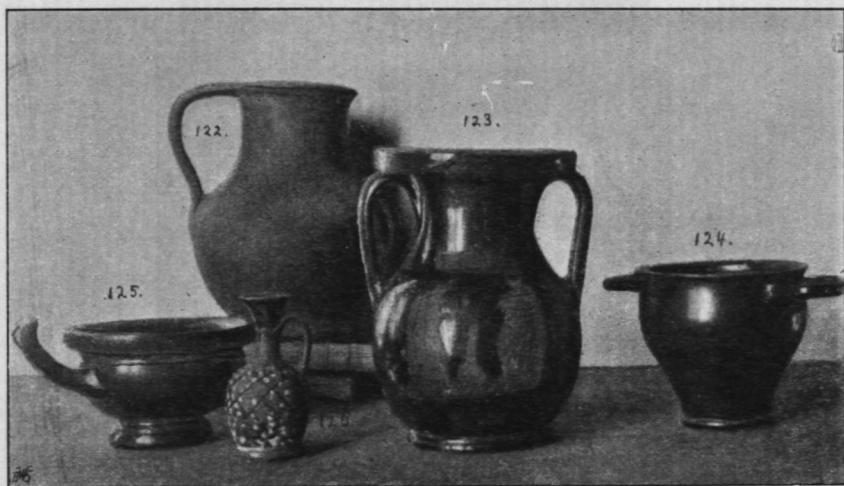
Rys. 113-121. Naczynia gliniane z grobów II-go (113), V-go, XI-go (116 i 117), XII-go (119), XIII-go (118) i XVI-go (115).

Mogiła XIV.

Na głębokości stóp 7 znalazłem kości ludzkie, szczątki jakiegoś żelastwa i wiór krzemieny. Nieco z boku, ale na głębokości tylko stóp 3, drugi szkielet ludzki; w nogach żelazne wędzidło i takiż grot (rys. 111).

Mogiła XV.

Przy szkielecie leżącym głową na zachód, twarzą do góry, w grobie czworokątnym znaleziono w nogach

Rys. 122-126. Naczynia gliniane z grobu XVIII-go.

trzy duże grot y żelazne: jeden o kłindze płaskiej, długości 34 cm, długość ostrza 23 cm (rys. 105), i dwa jednakowe z zadziornami, wykute z drutu żelaznego, długości 39 cm (rys. 106 i 110), oraz mały n o ż y k żelazny ze śladami oprawy kościanej, długi 7 cm.

Mogiła XVI.

Jak poprzednia. Na głębokości stóp 7 kości ludzkie.

W nogach mały g a r n u s z e k z szarej gliny, lepiący w ręku; wysokość

8½ cm, średnica 8 cm (rys. 115) i

4 strzały brązowe trójkątne.

Mogiła XVII.

Jak poprzednia. Przy szkielecie znaleziono

szczątki zbroi, łuski żelaznej i

kilka strzał trójkątnych brązowych.

Mogiła XVIII.

Dość duża. Na głębokości stóp 14 (licząc z nasypem) były dwa szkielety: jeden głową na zachód, a drugi, obok tamtego, głową na północ przy szkielecie konia. Na pierwszym szkielecie 7 paciorków dętych ze złota i jeden z kamienia czerwonego przezroczystego, oraz dwie blaszki złote trójkątne, jednakowego kształtu i rysunku, ale większa i mniejsza.

Rys. 127. Małowidło na naczyniu (rys. 123) z grobu XVIII-go.

(Strona, przedstawiona na rys. 123, nieco zmniejszona).

W głowach zwierciadło brązowe okrągłe, średnicy $14\frac{1}{2}$ cm; rączka była dorobiona z drzewa ze skówkami żelaznymi, ale przy wydobywaniu skruszyła się.

Tamże leżały skorupy amfory glinianej (rys. 129) jasnożółtej, które udało mi się posklejać i złożyć w całość; wysokość 74 cm, długość szyi 14 cm, średnica jej 10 cm, średnica największej wypukłości 36 cm, średnica podstawy 4 cm; ozdobiona dwoma uchami.

Kubek z czarnej gliny z jednym uszkiem; wysokość $19\frac{1}{2}$ cm.

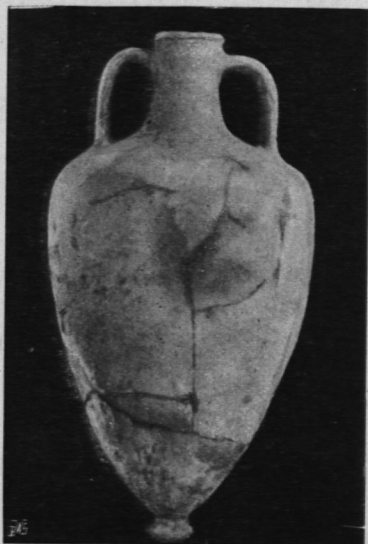
Urna czarna roboty greckiej o brzegach mocno wywiniętych, z dwoma uchami, ozdobiona malowidłem na obu bokach; wysokość 18 cm,

Rys. 128. Malowidło na naczyniu (rys. 123) z grobu XVIII-go.
(Strona odwrotna, nieco zmniejszona).

średnica w górze 53 cm, w dole 9 cm (rys. 123). Dla lepszego przedstawienia malowidła, pomieszczonego na obu stronach naczynia tego, podajemy je w osobnem zdjęciu fotograficznem (nieco zmniejszonym) na rys. 127 i 128.

Wazka takiejże roboty i koloru, o cienkich skorupach, z dwoma uszkami, nieozdobiona rysunkiem, z wyjątkiem strony zewnętrznej dna, która ma na ceglasterem tle dwa czarne koła spółśrodkowe; wys. 10½ cm, średn. w górze 11½ cm, śred. w dnie 6 cm (rys. 125).

Rys. 129. Grób XVIII. Amfora z gliny jasnożółtej.

Druga wazka czarna o dwu uchach (jednego braknie); ścianki grube; wewnątrz na dnie wyciśnięty ornament w kształcie gwiazdy sześciopromiennej; na zewnątrz w dnie dwa kółka jak wyżej; wysokość $7\frac{1}{2}$ cm, średnica w górze $12\frac{1}{2}$ cm, w dole $6\frac{1}{2}$ cm.

Flakonik z żółtej gliny z uszkiem; początek szyjki lejkowaty, pomalowany na czarno; takiegoż koloru uszko; naczynko ozdobione kreskami czarnymi i kropkami białymi (rys. 129).

Przy drugim szkielecie i przy kościach konia nie znalazłem.

Wszystkie mogiły należą do jednego typu, z wyjątkiem mogił VI, X, XI i XIV. Szkielety leżą w nich głową na zachód, twarzami do góry—w grobach, wykopanych w warstwie żółtej gliny, czworokątnych, o ścianach i sufitach dębowych; w nasypach nad grobami żadnych przedmiotów nie znaleziono, oprócz skorup od potłuczonych naczyń glinianych, węgla, popiołu i kości zwierzęcych, i to w niewielkiej ilości.

Oprócz wyżej opisanego znaleziska, wyorano na polu mniej więcej w jednym miejscu dwie srebrne monетки rzymskie: jedna Kryspiny, żony cesarza Kommodusa, druga cesarów Tytusa i Wespazjana, oraz 3 fibule nieduże brązowe.

Nowosiółka, w Lutym 1902 r.

